

DEBATAI DĖL „GALIOS“ SOCIALINĖJE IR POLITINĖJE TEORIJOJE

VYTAUTAS ISODA

Galios sąvoka yra viena iš pagrindinių, tačiau taip pat ir viena iš labiausiai ginčijamų sąvokų politikos moksle bei gimininguose socialiniuose moksluose. Straipsnyje apžvelgiami teoriniai debatai dėl galios sąvokos reikšmės tarp sociologų ir politologų, prasidėję XX amžiaus septintajame dešimtmetyje – vadinamieji „galios veidų debatai“ – bei galios santykis su giminingomis autoriteto (teisėtos valdžios) ir prievartos sąvokomis. Straipsnio tikslas yra sudaryti „tarpparadigminę“ sąvokos taksonomiją ir išskirti konceptualias „galios“ ribas. „Galios“ sąvokos riboženkliais pasirenkamos būtent „autoriteto“ ir „prievartos“ sąvokos, pirmąją iš jų tapatinant su galios maksimumu, o antrąją – su visišku galios eliminavimu, kai ją pakeičia fizinė kontrolė. Tai nėra vienintelė politologiniame diskurse aptinkama galios samprata, nes kai kurie politikos mokslų atstovai, ypač tarptautinių santykių tyrinėtojai, galią tapatina būtent su fizine jėga. Vis dėlto dauguma sociologų ir politikos teoretikų palaiko poziciją (jai atstovaujama ir straipsnyje), jog galia baigiasi ten, kur prasideda prievarta.

Vytautas Isoda – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto doktorantas (el. paštas: v.isoda@pmdf.vdu.lt).

Autorius dėkingas prof. dr. Mindaugui Jurkynui ir anoniminiam „Politologijos“ redakcijos recenzentui už pastabas ankstesnei šio straipsnio versijai ir velionei prof. dr. Gražinai Miniotaitei už diskusijas ir paskatinimą paruošti straipsnį šia tema.

© Vytautas Isoda, 2014

Straipsnis įteiktas redakcijai 2013 m. lapkričio 7 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2014 m. birželio 25 d.

Ivadas

Galia yra viena svarbiausių sąvokų socialiniuose moksluose, o politikos moksluose, kurių atstovai pagrindiniu savo tyrimų objektu dažnai įvardija konkurenciją dėl galios, galios institucijas ar galios naudojimą sprendžiant kolektyvinio veiksmo dilemą, ši sąvoka neišvengiamai užima svarbiausią poziciją. Nors politologai dažnai piktnaudžiauja galios terminu, jo reikšmė tiek politologų vartosenoje, tiek socialinės teorijos darbuose apskritai yra ginčijama, ir tai dažnai lemia tam tikrą tos pačios mokslininkų bendruomenės atstovų nesuskalbėjimą. Pavyzdžiui, mokslininkai, kurių specializacija yra siaura tarptautinių santykių subdisciplina, vartodami galios sąvoką, dažnai turi omenyje jos resursus, visų pirma materialią bazę, kuri tradiciškai paremdavo valstybių karines kampanijas (populiacijos dydis, gamtos ištekliai, ginkluotė ir pan.)¹. Valstybių vidaus politinio proceso tyrimuose galią įprasta sieti su viešųjų ir visiems privalomų sprendimų priėmimu. Galiausiai feministinė, ekologistinė ar karioji politinių sistemų kritika galią išvelgia tose institucijose ar diskursuose, kurie nėra sąmoningai kuriami kaip politiniai, tačiau vis dėlto privilegijuoja tam tikros klasės, rasės ar lyties atstovus, struktūruoja individų tikslus ir praktikas. Anot žinomo britų politologo Colino Hay, „tai, jog politologai išlieka pasidaliję į stovyklas vartodami tą pačią galios sąvoką, yra turbūt geriausias jos didelės svarbos politikos analizėje įrodymas“².

Šiame straipsnyje reflektuojamas ne tik politologinis, bet ir platesnis – sociologinis ir filosofinis – galios diskursas, ir pirmiausia išsikeliamas tikslas sudaryti konceptualų galios „žemėlapi“. Kaip

¹ Eksplacitiškai galia kaip „resursas“ apibrėžiama: Waltz K., *Theory of International Politics*, Reading [etc.]: Addison-Wesley, 1979, p. 192. Taip pat žr.: Baldwin D., „Power and International Relations“, Carlsnaes W., Risse T., Simmons B. (eds.), *SAGE Handbook of International Relations*, London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2002, p. 179–184.

² Hay C., „Divided by a Common Language: Political Theory and the Concept of Power“, *Politics* 17 (1), 1997, p. 45.

šio žurnalo puslapiuose teisingai rašė Zenonas Norkus, galios apibrėžimas turi tiesioginių padarinių jos „matavimo“ metodologijai³, taigi prieš pasirenkant empirinės analizės priemones (tai peržengia šio straipsnio ambiciją), privalu įvertinti pačios sąvokos daugiaprasmiškumą. Kadangi tokios apimties darbe neįmanoma apžvelgti visą gausią socialinės ir / ar politinės teorijos literatūrą, čia apsiribojama vadinamaisiais „galios veidų“ (angl. *faces of power*) debatais tarp politologų ir sociologų. Skirtingos galios sampratos „galios veidais“ buvo „pakrikštytos“ tik septintajame–aštuntajame dešimtmečiuose ir tik konkrečių mokslininkų darbuose⁴, tačiau, kaip teigiama šiame straipsnyje, jos turi savo atitikmenis ar tiesiogines ištakas paradigminiuose socialinių mokslų veikaluose (Maxo Weberio lyginamojoje istorinėje sociologijoje, struktūriniame funkcionalizme, kritinėje teorijoje ir Antonio Gramsci neomarksizme, struktūracijos teorijoje, Michelio Foucault poststruktūralizme ir kt.); kitaip tariant, politologų mėgstamą sąvoką pristatant platesniame teoriniame kontekste, bandoma įrodyti, jog per pastaruosius penkiasdešimt metų politologai „neišrado rato“. Be to, norėdami „įdarbinti“ bet kurią abstrakčią teorinę sąvoką kaip kintamąjį empirinėje analizėje, politologai visuomet priversti apibendrinti esamą literatūrą ir pozicijuoti save vienoje iš sąvokos vartojimo tradicijų; šiuo požiūriu straipsnio pirmoje dalyje pateikiama galios taksonomija taikant labai aiškius „pjūvius“, leidžiančius palyginti skirtingas galios sampratas, gerokai palengvins būsimus politologinius tyrimus.

Antroje straipsnio dalyje trumpai aptariamas galios santykis su giminingomis socialinių mokslų sąvokomis ir į klausimą, kas yra

³ Norkus Z., „Du galios veidrodžiai“, *Politologija* 1 (11), 1998, p. 104–105.

⁴ Žr.: Bachrach P., Baratz M., „Two Faces of Power“, *American Political Science Review* 56 (4), 1962, p. 947–952; Lukes S., *Power: A Radical View*, London: Macmillan, 1974; Debnam G., „Nondecisions and Power: The Two Faces of Bachrach and Baratz“, *American Political Science Review* 69 (3), 1975, p. 889–899; Isaac J., „Beyond the Three Faces of Power: A Realist Critique“, *Polity* 20 (1), 1987, p. 4–31; Digeser P., „The Fourth Face of Power“, *The Journal of Politics* 54 (4), 1992, p. 977–1007; Hayward C. R., *De-Facing Power*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

„galia“, bandoma atsakyti apibrėžiant, kas ji nėra. Nors tai ne pirmasis bandymas galią apibrėžti ją priskiriant ar priešinant kitoms sąvokoms, iki šiol nėra viena tokia „sąvokų šeimos“⁵ klasifikacija netapo politikos mokslų ortodoksija. Be to, kaip įrodinėjama straipsnyje, tai yra „vaisingiausias“ būdas apibrėžti galią pagal pasirinktą kriterijų atmetant kokybiškai „kitokias“ sąveikos formas; iš pirmoje dalyje sudarytos taksonomijos „pjūvių“ (galios šaltinis, santykio konfliktškumas, veikėjų statusas), kaip „atrankos kriterijus“ antroje dalyje pasirenkamas „šaltinis“ ar „bazė“, kuriuo remiasi sąveikaujantys veikėjai. Vadovaujantis tokiu kriterijumi, galios sąvoka labiausiai susikloja su autoritetu / teisėta valdžia ir yra diametriškai priešinga sąvokai „prievarta“. Vis dėlto reikia pripažinti, jog tai yra arbitralus šio straipsnio autoriaus, kurį labiausiai „įkvėpė“ Talcotto Parsonso, Hannah Arendt ir Anthony Giddenso teoriniai svarstymai, apibrėžimas; kiti mokslininkai „galios“ sąvokai apiboti gali pasirinkti visiškai kitus kriterijus.

1. „Galios veidų“ debatai socialinėje ir politinėje teorijoje

Seniausią (dažnai siejamą jau su Hobbeso ir Machiavellio vardais) ir politologams turbūt geriausiai pažįstamą galios sampratą – pirmąjį galios veidą – savo traktate „Ekonomika ir visuomenė“ tiksliai apibrėžė Maxas Weberis. Pasak jo, galia (vok. *Macht*) reiškia „galimybę, kad vienas socialinių santykių veikėjas tam tikroje situacijoje įgyvendins savo valią nepaisydamas pasipriešinimo, ir visiškai nesvarbu, koks svertas / pagrindas [angl. *basis*] suteikia jam šią galimybę“⁶. Nors ir labai abstraktus, šis apibrėžimas nusako du esminius galios fenomeno bruožus: pirma, galia šios sampratos šalininkams vienaip ar kitaip neatsiejama nuo intereso („veikėjo valios“ Weberio apibrėžime); an-

⁵ Žr. Haugaard M., „Power: A ‘Family Resemblance’ Concept“, *European Journal of Cultural Studies* 13 (4), 2010, p. 432–435.

⁶ Weber M., *Economy and Society*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1978 [1922], p. 53.

tra, galia egzistuoja tik socialiniuose santykiuose, t. y. „keleto [angl. *plurality*] veikėjų susidūrimė, kuriame kiekvienas atkreipia dėmesį į kito elgseną ir pagal tai prasmingai adaptuoja savo elgseną“⁷. Tai reiškia, jog galia yra *santykis*, kuris apima mažiausiai du individus, gebančius reflektuoti savo ir kito veiksmus (ne žmogiškąjį individą ir gamtos ar žmogaus sukurtus objektus⁸). Tiesa, toks minimalus apibrėžimas nepasako nieko konkretaus apie galios šaltinius ar platesnį socialinį kontekstą, kuriame sąveikaujama.

M. Weberio apibrėžimą ar bent pagrindinę jo idėją perėmė šeštojo ir septintojo dešimtmečio (bihevizizmo aukso amžius) JAV politikos sociologai ir taikė jį empiriniuose tyrimuose, ypač tyrinėdami sprendimų priėmimą formuojant viešąją politiką⁹. Anot bihevizistinio judėjimo pradininkų Haroldo Lasswello ir Abrahamo Kaplano, „galia yra dalyvavimas priimant sprendimą: [veikėjas] G turi galią [veikėjo] H atžvilgiu siekiant vertybės K, jeigu G dalyvauja priimant sprendimą [arba vienašališkai priima sprendimą], turintį įtakos H veiksmams siekiant K“¹⁰. „[Santykinis] galios svoris [*weight*] yra mastas, kuriuo dalyvaujama priimant sprendimus; jos sritis [*scope*] sudaro vertybės, kurių kūrimas ir galimybė jomis naudotis veikia-

⁷ Weber, p. 26.

⁸ Anot Anthony Giddenso, „kaip gebėjimas keisti situaciją [*transformative capacity*] galia apskritai neatsiejama nuo veiksmo sąvokos, tačiau <...> [siaurąja prasme] terminas „galia“ vartojamas kaip „pajėgumo veikti“ subkategorija ir nurodo tik [socialinį] santykį, kuriame veikėjo gebėjimas keisti situaciją remiasi kitų paklusimu jo reikalavimams <...> [t. y.] priklauso nuo kitų agentiško [agency]“ (Giddens A., *Central Problems in Social Theory*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1979, p. 93). Teorinėje literatūroje anglų kalba ši skirtis tarp galios „plačiąja“ ir „siaurąja“ prasme dažnai išreiškiami terminais „power to“ ir „power over“ (žr. Lovett F., „Power“, Goodin R., Pettit P., Pogge T. (eds.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2nd ed., Malden, Oxford: Blackwell Publishing, 2007 [1993], p. 715).

⁹ Pavyzdžiui, žr.: Lasswell H., Kaplan A., *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, New Haven: Yale University Press, 1950; Dahl R., „The Concept of Power“, *Behavioral Science* 2 (3), 1957, p. 201–215; Polsby N., „How to Study Community Power: The Pluralist Alternative“, *The Journal of Politics* 22 (3), 1960, p. 474–484.

¹⁰ Lasswell, Kaplan, p. 75.

mi; jos domenas [*domain*] apima asmenis, kurių atžvilgiu galia įgyvendinama. Visi trys parametrai vienodai perteikia galios fenomeną, jos „kiekį“. Galios padidėjimas ar sumažėjimas gali reikšti tiek jos svorio, tiek srities, tiek domeno pasikeitimą.¹¹ Roberto A. Dahlio teigimu, atskirų veikėjų galią iš esmės netgi galima palyginti, jeigu minėti rodikliai yra bendramačiai ar logiškai sulygintini¹². Vis dėlto tai reiškia, jog „pirmasis galios veidas“ atsiskleidžia tik atviro interesų konflikto situacijose, kurias savo empiriniams tyrimams ir rinkosi JAV biheioristai. Tik veikėjams aiškiai deklaruojant pageidautiną sprendimo turinį galima objektyviai „pamatuoti“, kurio iš jų preferencijas galutinis sprendimas labiausiai atitinka.

Antrasis galios veidas (angl. *second face of power*) išskiriamas tuose sociologijos ir politikos mokslo darbuose, kuriuose implicitiškai ar eksplicitiškai atsižvelgiama ir į socialinės sąveikos kontekstą, t. y. pateikiama vienokia ar kitokia socialinės / politinės sistemos samprata. Kritikuodami minėtus biheioristinius šeštojo dešimtmečio galios tyrimus, praplėsti galios sąvoką pirmieji pasiūlė JAV politologai Peteris Bachrachas ir Mortonas Baratzas. Šių autorių teigimu, „dominavimą suvokdami kaip sąmoningą <...> galios įgyvendinimą priimant ar vetuojant sprendimus, [biheioristai] praleidžia pro akis gerokai subtilesnę dominavimo formą, kai tie, kurie iš tikrųjų dominuoja, to sąmoningai net nesuvokia, nes jų dominuojanti pozicija niekada nebuvo rimtai kvestionuojama“¹³. Kitaip tariant, antrasis galios veidas reiškiasi, kai 1) valdomieji paklūsta valdančiųjų sprendimams, nes laiko juos teisėtais, tačiau 2) dominavimo struktūra, įtvirtinta socialinėse institucijose, nėra sąmoningo pasirinkimo objektas. P. Bachrachui ir M. Baratzui galima priskirti ir gana tikslų tokios galios sampratos apibrėžimą: „<...> kiek asmuo ar grupė sąmoningais ar nesąmoningais [veiksmiais] sukuria ar sustiprina [institucinius]

¹¹ Lasswell, Kaplan, p. 77.

¹² Dahl, p. 208.

¹³ Bachrach, Baratz, 1962, p. 952.

barjerus atviram [interesų] konfliktui kilti, tiek šis asmuo ar grupė turi galią.“¹⁴

Tiesa, pabrėždami, jog instituciškai įtvirtinta veikėjo A sprendimų autonomija ir veikėjo B priklausomybė nuo A sprendimų eliminuoja atvirą interesų konfliktą, P. Bachrachas ir M. Baratzas vis dėlto apibūdina ilgalaikio „užmaskuoto“ (angl. *covert*) interesų konflikto būseną. Šie autoriai neįvertina, kad „socialiniuose galios santykiuose A nebūtinai verčia B daryti tai, ko pastarasis priešingu atveju nedarytų, – veikiau tiek A, tiek B elgiasi taip, kaip įprastai elgtųsi“¹⁵. Kitaip nei pirmasis galios veidas, ši samprata „nepririta“ prie intereso sąvokos (ar bent jau nesiejama su siauro, kuriam nors iš veikėjų nepriimtino intereso įgyvendinimu), o veikiau sietina su veikėjų socialiniu tipiškumu ir atitinkamiems veikėjams tipiškomis galiomis ir autonomija. Du autoriai, kurie, vadovaudamiesi skirtingomis teorinėmis paradigmomis detaliausiai apibūdino antrąjį galios veidą, yra Talcottas Parsonsas ir Anthony Giddensas – atitinkamai struktūrinio funkcionalizmo ir struktūracijos teorijose.

T. Parsonsu galios santykių tarp veikėjų pažinimas neatsiejamas nuo politinės / socialinės sistemos, kurioje jis įgyvendinamas, analizės. Bet kuriai sudėtingesnei socialinei sistemai išlikti ir pasiekti kitų kolektyvinių tikslų būtina funkcinė hierarchinė jos vienetų diferenciacija. Anot T. Parsonso, „tai implikuoja tam tikro pobūdžio galios nelygybę, kuri savo ruožtu reiškia nelygius įsipareigojimus paklusti. <...> Taigi [veikėjo] A galia B atžvilgiu yra A *teisė* <...> priimti sprendimus, kurie yra viršesni už B sprendimus ir užtikrina efektyvų viso kolektyvo funkcionavimą. Teisę naudotis šia galia ar taikyti neigiamas sankcijas <...> pavadinkime *autoritetu* / *teisėta valdžia* [angl. *authority*]. <...> Aukščiausias autoritetas priima sprendimus, apibrėžiančius teisėtas kitų kolektyvo narių veiklos ribas ir atitinkamo elgesio lūkesčiai yra įpareigojantys. <...> Opozicijos ir

¹⁴ Bachrach, Baratz, 1962, p. 949.

¹⁵ Isaac, p. 25.

nepaklusnumo problema kyla tik iš nebaigtinės aukčiausiojo autoriteto galių institucionalizacijos¹⁶. Kitaip tariant, T. Parsonas postuluoja tam tikrą socialinį konsensuą, kaip vienu veikėjų galios ir kitų subordinacijos šaltinį. Galią sukuria ir palaiko institucinių taisyklių laikymasis, kuris užtikrina sistemos efektyvumą (kolektyvinių tikslų įgyvendinimą) ir sudaro prielaidas galios santykių plėtrai sistemos mastu.

1984 m. knygoje „Visuomenės sandara: struktūracijos teorijos apmatai“ (*Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*) A. Giddensas jau aiškiai išskiria šias dvi pirmiau aptartas galios sampratas (ar „veidus“), lygia greta susiformavusias ir vartojamas socialiniuose moksluose: „<...> galia dažnai apibrėžiama referuojant į [veikėjo] valią ar intenciją, kaip gebėjimas pasiekti norimą ir planuojamą rezultatą. Kiti autoriai, įskaitant Parsoną <...>, atvirkščiai, suvokia galią visų pirma kaip visuomenės ar socialinio darinio savybę. Būtina ne eliminuoti vieną iš šių sampratų pirmenybę atiduodant kitai, o atskleisti jų tarpusavio ryšį kaip struktūros dualumo bruožą.“¹⁷ Struktūros dualumas yra svarbiausia Giddenso struktūracijos teorijos tezė, pasak kurios veikėjai, remdamiesi socialine struktūra (resursais ir visuomenės taisyklėmis), „nesąmoningai“ užtikrina jos tęstinumą. Anot A. Giddenso, „Bachrachas ir Baratzas buvo teisūs teigdami, jog egzistuoja du galios veidai. <...> [Tiesa], nederėtų suprasti dominavimo struktūrų, įtvirtintų socialinėse institucijose, kaip tam tikra prasme įkalinančių „paklusnius vienetus“ veikti automatizuotai <...>. Galia socialinėse sistemose <...> reikalauja reguliarių autonomijos ir priklausomybės santykių tarp veikėjų <...>. Tačiau visos priklausomybės formos suteikia svertus, kuriais subordinuotieji [veikėjai] gali daryti įtaką galingųjų veiksmams. Tai

¹⁶ Parsons T., „On the Concept of Political Power“, *Proceedings of the American Philosophical Society* 107 (3), 1963, p. 242–243.

¹⁷ Giddens A., *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1984, p. 15.

galima pavadinti kontrolės dialektika socialinėse sistemose¹⁸. Skirtingai nei struktūrinis funkcionalizmas, struktūracijos teorija numato didesnę instituciškai subordinuotų veikėjų autonomiją, tačiau, kaip ir T. Parsonsas, A. Giddensas galią kildina iš institucinės tvarkos tęstimumo.

Trečiąją galios veidą, ar „trijų dimensijų“ (angl. *three-dimensional*) požiūrį į galią, pasiūlė amerikiečių sociologas Stevenas Lukesas. Jis kritikavo ne tik bihevioristinius šeštojo ir septintojo dešimtmečio galios tyrimus, bet ir socialiniu konsensu grįstos galios sampratą, būdingą Talcotto Parsonso, Hannah Arendt ar Anthony Giddenso darbams. Kitaip nei antrojo galios veido apibrėžime, S. Lukeso sampratoje išsiskiriantys veikėjų interesai vėl tampa esminiu galios santykio indikatoriumi („konsensu grįstas autoritetas [*consensual authority*], jeigu nėra interesų konflikto, nėra galios forma“¹⁹). Tačiau skirtingai nei bihevioristai, kurie veikėjų deklaruojamus interesus traktavo kaip empirinę duotybę, Lukesas iš esmės siūlo veikėjų interesus „matuoti“ vertybiškai. Anot jo, „skirtingi įsivaizdavimai, kas yra interesai, sietini su skirtingomis politinėmis ir moralinėmis pozicijomis. Apytikriai galima sakyti, jog liberalas suvokia žmones tokius, kokie jie yra, laikosi individualių poreikių paisymo principo ir sieja jų interesus su tuo, ko jie iš tikrųjų nori, kam teikia pirmenybę, su jų viešosios politikos preferencijomis <...>. Reformatorius įžvelgia, <...> jog ne visų norams politinė sistema suteikia vienodą svorį. <...> O radikalas laikosi nuostatos, kad patys žmonių norai gali būti sistemos, kuri veikia prieš jų interesus, produktas. <...> Trumpiau tariant, galima laikyti, jog vienos dimensijos galios suvokimas [t. y. pirmasis galios veidas] remiasi liberalia interesų konceptualizacija, dviejų dimensijų – reformistine, o trijų dimensijų – radikaliąją [interesų] sampratą“²⁰. Taigi, apibrėždamas trečiąją galios veidą,

¹⁸ Giddens, 1984, p. 15–16.

¹⁹ Lukes S., *Power: A Radical View*, 2nd ed., Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005 [1974], p. 35.

²⁰ Lukes, p. 37–38.

S. Lukesas pavartoja gana kontroversišką „tikrojo“ (ar „objektyvaus“) intereso sąvoką: „<...> trijų dimensijų požiūris į galią apima <...> daugybę būdų, kuriais potencialios temos išstumiamos už politikos ribų, tiek per socialinių jėgų poveikį ir institucines praktikas, tiek individualiais sprendimais. Be to, tai gali būti pasiekta ir nepasireiškiant jokiai faktiniam, pastebimam konfliktui. <...> Galime kalbėti tik apie latentinį, neįsisąmonintą konfliktą, kuris egzistuoja tarp interesų tų [veikėjų], kuriems suteikta galia, ir *tikrųjų interesų* tų, kurie yra marginalizuoti [*excluded*]. Pastarieji gali nemokėti išreikšti ar sąmoningai netgi nežinoti savo interesų.“²¹ Taigi S. Lukesas postuluoja tam tikrą „ideologinę skraistę“, kuri maskuoja interesų konfliktą ir galios santykius visuomenėje.

Toks radikalus galios apibrėžimas sulaukė nemažai kritikos dėl galimybės jį pritaikyti empiriniuose tyrimuose. Anot Colino Hay, vadovaudamasis Lukeso samprata, „tyrėjas tampa aukščiausiuoju arbitru, žinančiu tikruosius „aukos“ interesus. <...> Įrodyti, kad A yra galios pozicijoje B atžvilgiu, [tokiu atveju] reiškia ne tik atskleisti situaciją, kurioje „tikrieji“ B interesai yra užslopinti, bet ir priskirti atsakomybę ar net kaltę A. Trumpiau tariant, tai reiškia plėtoti kritiką, nukreiptą į A. <...> [Toks požiūris] pavojingai priartėja prie kritikos ir analizės supainiojimo. <...> Socialinė ir politinė kritika savo esme yra normatyvinis, etinis ir subjektyvus vertinimas, todėl skiriasi nuo neutralios, „bejausmės“, empiriškos ir mokslinės [analizės]“²². Vadovaujantis empirizmo nuostatomis, tokią Lukeso sampratos kritiką galima laikyti pagrįsta, tačiau pats Lukeso bandymas kvestionuoti intereso – individualaus ar kolektyvinio – šaltinį yra sveikintinas ir leidžia kritiškai pažvelgti tiek į subjektyvių interesų konfliktu besiremiantį pirmąjį, tiek į socialiniu konsensu grįstą antrąjį galios veidus. Nors S. Lukesas save įvardijo radikalų ir tiesiogiai nesitapatino su Frankfurto mokykla ar kitomis neomarksistinėmis teorijomis, jo

²¹ Lukes, p. 28.

²² Hay, p. 47–49.

„ideologiškai užmaskuotos“ galios samprata yra būdinga kritinei socialinei teorijai ir paprastai turimà omenyje plėtojant visuomenės ar politinės sistemos kritiką²³.

Pastaruosius du dešimtmečius buvo kai kurių politologų siūlymų išskirti ir ketvirtąjį galios veidą (angl. *fourth face of power*), kuris išimtinai siejamas su Michelio Foucault darbais. Anot Peterio Dige-serio, „pirmieji trys [galios] veidai reiškia, jog [veikėjas] A turi galią [veikėjo] B atžvilgiu, kai tam tikru lygmeniu veikia B nepaisydamas jo interesų: patys A ir B yra duotybės. Ketvirtasis galios veidas atsi-sako priimti jau sukonstruotus subjektus – [veikėjus] A ir B“²⁴. „Skir-tingai nei radikaloji [Lukeso] galios samprata, ketvirtasis veidas ne-apima objektyvių interesų idėjos. Nėra jokių pamatinių interesų, jo-kio „tikrųjų“ poreikių ir norų rinkinio, būdingo mūsų prigimčiai. Be objektyvių interesų sąvokos nėra ir jokios aiškios sąsajos tarp galios ir represijos.“²⁵ M. Foucault ir jo sekėjų darbuose galia visų pirma yra produktyvus fenomenas²⁶. Kaip reziumuoja Wendy Brown, „1) galia yra ne tiek represyvi, kiek produktyvi, nes sukuria reikšmes, subjektus ir socialinę tvarką – tai veikia galios padariniai, o ne jos materialios prielaidos, jos *a priori*; 2) galia ir laisvė nėra priešingy-

²³ Dominuojančios ideologijos skverbimasi į individų tikslus ir jų tarpusavio santykius postulavo iš esmės visi kritinės teorijos autoriai, pradedant Maxu Horkheimeriu ir Theodoru Adorno. Šie Frankfurto mokyklos atstovai teigė, jog masinė apšvieta XIX–XX a. įtvirtino buržuazijos galią: „<...> masių atžanga – tai nesugebėjimas savo ausimis išgirsti tai, kas negirdima, savo rankomis paliesti tai, kas neapčiuopiama; tai nauja apakimo rūšis <...>. Padedant totaliai visus santykius ir akstinus apimančiai visuomenei, žmonės tampa <...> vien rūšinėmis būtybėmis, viena į kitą panašiomis dėl izoliavimo priverstinai valdomame kolektyviškume. <...> Valdantieji netiki jokiai objektyviu būtinumu <...>. Tik pavergtieji [ekonominių] vystymąsi, kuris su kiekvienu dekretiškai paskelbtu gyvenimo lygio pakilimu viena pakopa juos daro silpnesnius, laiko neišvengiamu būtinumu“ (Horkheimer M., Adorno T., *Apšvietos dialektika*, Vilnius: Margi raštai, 2006 [1947], p. 60–62).

²⁴ Digeres P, „The Fourth Face of Power“, *The Journal of Politics* 54 (4), 1992, p. 980.

²⁵ Digeres, p. 983.

²⁶ Terminą „produktyvi galia“ vartoja pats Michelis Foucault: „[galios] santykiai nėra išoriniai kitų santykių – ekonominių procesų, pažintinių santykių, seksualinių ryšių – atžvilgiu, bet jiems imanentiški; <...> jų vaidmuo ten, kur jie veikia, yra tiesiogiai produktyvus“ (Foucault M., *Seksualumo istorija*, Vilnius: Vaga, 1999 [1976], p. 73).

bės, nes už galios poveikio ribų nėra subjekto, taigi nėra ir laisvės“²⁷. Kitaip tariant, pirmojo, antrojo ir trečiojo galios veidų apibrėžimuose laikomasi prielados, jog bent dalis socialinės veiklos yra arba galėtų būti nereguliuojama galios santykių, numatoma emancipacijos galimybė, o M. Foucault sekėjų požiūriu galia struktūruoja absoliučiai visą žmogaus veiklą tiek, kiek ji yra socialiai prasminga.

Apibrėždamas galią, pats M. Foucault pažymi, jog tai nėra institucionalizuotas įgaliojimas daryti sprendimus ir įsipareigojimas paklusti, kuriuos grupė individų suteikia vienam ar keliems išrinktiesiems (kaip ją suvokė „antrojo galios veido“ teoretikai): „[T]ai nėra [pasirinkimo] laisvės atsisakymas, teisių perdavimas, visų ir kiekvieno galia, deleguota keliems.“²⁸ Galia pasireiškia per įvairių socialinių praktikų struktūruojantį poveikį individualioms praktikoms. Pasak M. Foucault, „jeigu galios įgyvendinimą [*exercise of power*] apibrėšime kaip veiklos režimą [*mode of action*], darantį įtaką kitų [potencialiai] veiklai, <...> susidursime su svarbiu jo aspektu – laisve. Galia veikia tik laisvus subjektus ir tik tiek, kiek jie yra laisvi. <...> Laisvė yra galios veikimo būseną [*condition*], o tuo pat metu ir išankstinė prielaida [*precondition*], <...> nes be priešinosi / nukrypimo galimybės galia būtų tolygi fiziniam determinizmui“²⁹. Todėl pats Foucault studijavo tuos visuomenės segmentus, kurie priešinosi „normaliam“ subjektyvumui, naudodamas „tokį pasipriešinimą kaip cheminį katalizatorių, iškeliantį galios santykius į paviršių, nurodantį jų pozicijas, padedantį išsiaiškinti jų įgyvendinimo metodus“³⁰.

Svarbiausias vaidmuo M. Foucault suformuluotoje galios, kaip subjektus kuriančio ir jų elgseną struktūruojančio režimo, sampratoje tenka struktūruojančiam žinojimui (angl. *knowledge*). Anot

²⁷ Brown W., „Power after Foucault“, Dryzek J., Honig B., Phillips A. (eds.), *The Oxford Handbook of Political Theory*, New York: Oxford University Press, 2006, p. 70.

²⁸ Foucault M., „The Subject and Power“, *Critical Inquiry* 8 (4), 1982, p. 788.

²⁹ Foucault, 1982, p. 790. Apie pasipriešinimo ir galios imanentiškumą žr. Foucault, 1999, p. 74–75.

³⁰ Foucault, 1982, p. 780.

W. Brown, būtent nagrinėdamas „galios ir žinojimo santykį ir atskleisdamas mastą, kuriuo galia veikia kaip tiesos režimas, <...> Foucault iškelia savąją diskurso sampratą. Foucault diskursas nėra vien kalba ar kalbėjimas – jis apima sąlyginai ribotą lauką terminų, kategorijų ir tikėjimų, išreiškiamų teiginiais, kurie yra savaime suprantami diskurso viduje. Kaip rinkinys kalbinių praktikų, apimančių [moralinius] vertinimus, suskirstymus ir reikšmes, diskursas tuo pačiu metu pateikia „tiesą“ apie subjektą ir sukuria subjektą tokio tiesos režimo ribose. <...> Kadangi diskursas tuo pačiu metu konstruoja, pozicionuoja ir reprezentuoja subjektus susiejęs su [tam tikra] norma ir deviacija, artikuluojama diskurso, reprezentacijos nėra vien apibūdinimai, bet sukuria subjektus ir juos supantį pasaulį. Taigi reprezentacijos nėra neutralios galios požiūriu, o veikiau yra pamatinis galios veikimo laukas“³¹. Tai reiškia, jog M. Foucault atmeta marksistinę ideologinės reprezentacijos, kaip iškraipiančios objektyvų santykį tarp veikėjų, idėją: jokios objektyvios realybės už diskurso ribų paprasčiausiai nėra.

Tyrimai, kuriuose remiamasi M. Foucault galios samprata, kaip ir tie, kuriuose laikomasi S. Lukeso pasiūlyto radikalus požiūrio, tik iš dalies gali būti pavadinti empiriniais, nes, palyginti su biheavioristiniais tyrimais, juose gerokai svarbesnis vaidmuo numatomas tyrėjo interpretacijai. Pasak P. Digerio, „požymiai, leidžiantys identifikuoti galios santykį remiantis liberalo apibrėžimu [pirmasis galios veidas], yra intencinis veiksmas ir išsiskiriantys [subjektyvūs] interesai, o remiantis radikalo [Lukeso] galios apibrėžimu – objektyvūs interesai ir [jų] represavimas. Ketvirtasis galios veidas savo ruožtu pasireiškia visame kame [*always present*], jos įgyvendinimui nebūdingas intencionalumas, objektyvių [ar atvirai išreiškiamų subjektyvių] interesų represavimas. Nėra vieno kriterijaus, įrodančio tokios galios veikimą“³². Poststruktūralistai, įskaitant patį M. Foucault, visų

³¹ Brown, p. 71. Galios ir žinojimo santykį M. Foucault eksplisitiškai nagrinėja knygos „Disciplinuoti ir bausti“ pirmojo skyriaus ketvirtame skirsnyje. Žr. Foucault M., *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*, Vilnius: Baltos lankos, 1998 [1975], p. 33–39.

³² Digeris, p. 984.

Lentelė. Galios sampratų socialinių mokslų teorinėje literatūroje palyginimas

	I galios veidas	II galios veidas	III galios veidas	IV galios veidas
<i>Apibrėžimas</i>	Socialinis santykis tarp veikėjų, kuriame vienas veiktąs turi galimybę įgyvendinti savo interesus nepaisydamas kitų pasipriešinimo (Weber, 1978 [1922])	Santykis tarp veikėjų, kuriame vienas veiktąs (ar grupė) turi teisę priimti sprendimus, turintys įtakos kitam veikėjui (ar grupei), o pastarasis šių sprendimų nekvestionuoja. Socialinės ir politinės institucijos, kurios (ne)sąmoningais veiksmais (at)kuria ir palaiko abi puses, neleidžia iškilti atviram interesų konfliktui (Bachrach, Baratz, 1962)	(Ilgalaikis) dalies individų dominavimas kitų sąskaita, pasireiškiantis kaip procesas, kurio metu iš politikos išstumiamos tam tikros temos; politinė darbotvarkė ribojama ir kontroliuojama taip, kad politiniai sprendimai būtų naudingi tik dalies žmonių interesams. Visuomenės dalis, kurių <i>tikrieji</i> interesams priimami sprendimai nuolat kenkia, to sąmoningai nežino (Lukes, 2005 [1974])	Visuma metodų ir būdų, kuriais konstruojami subjektai ir kontroliuojamos individualios praktikos (Foucault, 1998 [1975]; Foucault, 1982)
<i>Teorinė / metodologinė tradicija, kurios laikantis remiamasi tokia galios samprata</i>	XX amžiaus šeštojo ir septintojo dešimtmečio bihevioristiniai empiriniai tyrimai	Struktūrinis funkcionalizmas (T. Parsonsas), struktūracijos teorija (A. Giddensas)	Kritinė teorija, neomarksizmas (A. Gramsci)	Poststruktūralizmas (M. Foucault)
<i>Galios šaltinis</i>	Gali būti įvairūs (teoriškai nėra apibrėžtas, o empiriškai dažniausiai nebuvo tyrinėjamas)	Vaidmenys / statusai, įtvirtinti socialinėse institucijose (vartojant Giddenso terminiją – dominavimas ir legitimacijos struktūrų susiliejimas)	Klaudingai suvokiamų subjektyvių interesų patenkinimo iliuzija	Daugybė individualių praktikų, kurios apibrėžia potencialių kitų individų elgesį (dėl šių praktikų diskursyvaus reprezentavimo)

<i>Konflikto ir konsensuso santykinė reikšmė galios konceptualizavimui</i>	Galima pasireiškia tik atviro konflikto situacijose, kai vieno veikėjo interesai realizuojami kito interesų sąsą-kaite	Galima sukuriama socialinio konsensuso pagrindui, indivi-dukams laikantis institucionali-za-	Pamatinis socialinis konfliktas egzistuoja po socialinio konsen- suso „uždanga“. Veikėjai nesu- vokia tikrojo dominavimo masto, nes nėra įsisąmoninę šio interesų konflikto	Nesuderinami diskursai / tiesos režimai gali konfli- kuoti (konkuruoti) tar- pusavyje, tačiau objek- tyvaus interesų konflikto už diskurso ribų nėra, nes nėra ir pačių subjektų
<i>Veikėjų (subjektų) statusas politinio proceso analizėje</i>	Veikėjai ir jų pasirinkti inte- resai yra empirinė duotybė (savo interesus deklaruoja patys veikėjai)	Funkcionalizme: kolektyvinis interesas ir tipiniai veikėjai (vienetai), kurie užtikrina jo įgyvendinimą, yra empirinė duotybė. Struktūracijos teorijoje: vei- kėjų galios ir interesai yra iš dalies apibrėžti socialinės struktūros (empirinė duotybė), tačiau kiekvienas veikėjas in- terpretuoja ir keičia socialines taisykles, todėl nėra visiškai prognozuojamas	Veikėjų socialinės pozicijos yra empirinė duotybė, tačiau jų <i>ti- kriji</i> (objektyvūs) interesai yra tyroje vertybinio požiūrio dalis. Veikėjų deklaruojami subjekty- vūs interesai yra socialinis kons- truktas, kurio atkūrimas ir yra tyrinėtinas	Subjektai ir atitinkami jų interesai nėra objektyvi duotybė; jie konstruo- jami daugybės sociali- nių normų sankirtoje
<i>Aktualiausias tyrimo klausimas (Digeser, 1992, p. 980)</i>	Kas (jeigu apskritai kas nors) turi / įgyvendina (<i>exercises</i>) galių?	Kokios institucinės sritys yra reguliuojamos galios santy- kių?	Kieno objektyvūs interesai yra sistemingai marginalizuojami?	Kaip ir kokie subjektai yra kuriami?

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

pirma studijuoją *kaip*, kokiais metodais visuomenė kuria subjektus, užuot keldami sau uždavinį identifikuoti, *kas* turi galią kieno atžvilgiu³³. Tyrinėjant atskiras socialines praktikas dažniausiai aptinkami skirtingi subjektizavimo mechanizmai (nuo institucionalizuotos priešiškos ir „matavimo“ iki socialinio ostrakizmo ir savidrausmės), todėl poststruktūralistinė analizė neapima vienintelio „teisingo“ tyrimo modelio.

Atsižvelgiant į pirmiau išdėstytas teorines prielaidas, lentelėje keturi konceptualūs galios „veidai“ lyginami pagal tariamą galios šaltinį (kilmę), konflikto tarp veikėjų ir paties veikėjo sampratą. Tai yra galios bruožai, dėl kurių mokslininkų pozicijos labiausiai išsiskiria.

2. Galios santykis su prievarta ir autoritetu

Galios temą nagrinėjantys sociologai ir politologai, be termino „galia“, dažnai vartoja ir giminingas sąvokas, kaip antai „autoritetas / teisėta valdžia“ (angl. *authority*), „įtaka“ (angl. *influence*), „prievarta“ (angl. *coercion* arba *force*), „smurtas“ (angl. *violence*), „manipuliacija“ (angl. *manipulation*), „išnaudojimas“ (angl. *exploitation*), ir t. t. Nors būta bandymų šias sąvokas sujungti į konceptualią sistemą ir nustatyti santykį tarp jų³⁴, jokios bendros ir aiškios klasifikacijos iki šiol nėra priimta: vieniems autoriams visi minėti terminai apibūdina tą patį galios fenomeną, skirtingas jos išraiškas, kitiems – atskiras socialinių santykių ar sąveikos formas, kurios kokybiškai skiriasi nuo galios santykių. Vis dėlto, išskyrus biheavioristus, kurių galios apibrėžimas neapima galios šaltinio, dauguma galios teoretikų politikos moksluose ir socialiniuose moksluose apskritai sutaria, jog galia baigiasi ten, kur prasideda fizinė prievarta. Be to, daugu-

³³ Foucault, 1982, p. 786.

³⁴ Pavyzdžiui, žr.: Arendt H., *On Violence*, New York: Harcourt, Brace & World, 1970, p. 43–56; Bachrach P., Baratz M., „Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework“, *American Political Science Review* 57 (3), 1963, p. 640; Lasswell, Kaplan, p. 55–141; Lukes, 2005, p. 36.

ma politologų veikiausiai sutiktų, jog galia paprastai apima tam tikrą teisėtumo (legitimacijos) ir institucionalizacijos elementą, net jeigu marksistinio požiūrio šalininkai tokį tiesėtumą ir laikytų ideologine superstruktūra.

Šiame straipsnyje išskiriamos dvi galiai ypač artimos sąvokos – autoritetas ir prievarta – kurias, remiantis tokių teoretikų kaip Hannah Arendt, Talcottas Parsonsas ar Anthony Giddensas interpretacija, siūloma vartoti kaip conceptualius „riboženklus“ galios sąvokai apibrėžti. Autoritetinę galią politologiniame diskurse galima išskirti kaip idealųjį galios tipą – teisėtą galią, kurios teisėtumas nekvestionuojamas. T. Parsonsas pateikia tokį autoriteto apibrėžimą: „<...> autoritetas savo esme yra institucinis kodas, kurio ribose galios naudojimas <...> yra organizuojamas ir legitimuojamas. <...> [Tai] *statuso* socialinėje sistemoje aspektas, <...> dėl kurio atitinkamam veikėjui suteikiama teisė priimti sprendimus, įpareigojančius ne tik jį patį, bet ir <...> kitus kolektyvo narius [*member-units*] tiek, kiek šių [sprendimų] turinys apima tam tikrus jų vaidmenis ir statusus.“³⁵ Taigi autoritetas yra ne pats galios *santykis*, o socialinės *pozicijos* sąvokė, suteikianti teisėtą galią vienam veikėjui kitų veikėjų atžvilgiu.

Prievarta savo ruožtu yra diametriali autoriteto priešingybė, jeigu individualus jėgos panaudojimas nėra institucionalizuotas ir legitimus, arba jeigu socialinių normų nėra paisoma. T. Parsonso teoriniuose svarstymuose „kolektyvų teisė mobilizuoti [individų] veiklas apibrėžiant jas kaip pareigas <...> remiasi tam tikru konsensu tarp atitinkamo kolektyvo narių <...> ir apeliacija į normų sistemą, kuri įteisina autoritetą ir [jo] galią. <...> Tokiame kontekste grasinimas prievarta ar jėgos panaudojimas *be legitimacijos* <...> apskritai neturėtų būti traktuojami kaip *galios* įgyvendinimas [*use of power*]; tai yra ribiniai atvejai, kai galią, praradusią savo simbolinį pobūdį, iš esmės pakeičia priemonė, užtikrinanti paklusimą [kažkieno] norams, bet ne pareigų vykdymą“³⁶.

³⁵ Parsons, p. 243–244.

³⁶ Parsons, p. 250.

Panašiai fizinę prievartą savo darbuose traktuoja H. Arendt, pabrėždama jos „nuoga“ instrumentiškumą, neturintį teisėto pagrindo³⁷. Galios ir prievartos santykį ji aptaria kalbėdama apie organizuotą valstybės prievartą, kuri visuomet turi teisėtumo elementą. Nacionalinės valstybės kontekste, anot Arendt, „atrodo visiškai adekvatu galią suvokti kaip [vyrausybės] įsakinėjimą ir [valdinių] paklusimą, bei sutapatinti galią su prievarta, <...> [kuri] dažnai pasitelkiama kaip paskutinė priemonė [*last resort*] išlaikyti galios struktūrą ir atremti individualias grėsmes – užsienio priešą, nusikaltėlį valstybės viduje. <...> Susidaro įspūdis, jog prievarta yra būtinas galios atributas. <...> Vis dėlto, pažvelgus atidžiau, ši idėja nėra tokia adekvati“³⁸. „Jokia vyriausybė, besiremianti išimtinai prievartos naudojimu, niekada neegzistavo. Netgi totalitarinis diktatorius, kurio valdymo priemone yra fizinis kankinimas, yra priklausomas nuo galios struktūros – slaptosios policijos ir jos bendradarbių tinklo. <...> Netgi pati despotiškiausia dominavimo forma, kurią žinome – vergvaldžio kontrolė vergo atžvilgiu – <...> priklausė *ne* nuo pranašesnių smurtavimo priemonių, bet nuo išvystytos galios organizacijos, t. y. organizuoto vergvaldžių solidarumo.“³⁹ Taigi H. Arendt implikuoja, jog tie veikėjai, kurių atžvilgiu taikoma valstybinė fizinė prievarta, nebėra galios subjektai, nes nesilaiko esamų socialinių normų ir taisyklių. Galios subjektas yra tas veikėjas (pvz., policininkas ar kariškis), kuris, vadovaudamasis autoriteto įsakymais, rašytomis ar nerašytomis normomis, tokią prievartą taiko.

Galima konstatuoti, jog politologiniame diskurse galia apskritai siejama su paklusimu, o autoriteto galia – su teisėtumu ir savanorišku⁴⁰ paklusnumu, autoriteto pripažinimu, pareiga vykdyti jo spren-

³⁷ Arendt, p. 46.

³⁸ Arendt, p. 47.

³⁹ Arendt, p. 50.

⁴⁰ Maxas Weberis šalia termino „galia“ (*Macht*) taip pat vartojo terminą „autoritetas / valdžia“ (*Herrschaft*); šis autorius taip pat pažymi, jog „galios sąvoka sociologiniu požiūriu yra amorfška. Visos įmanomos asmens savybės ir visi įmanomi aplinkybių

dimus. Prievarta siejama su fiziniu determinizmu, kai subjekto pasirinkimui ir apsisprendimui nebėra vietos. Kaip pažymi H. Arendt, „šautuvo vamzdyje gimsta pati efektyviausia kontrolė ir pats tobuliausias paklusnumas, tačiau iš jo niekuomet nesukuriama galia“⁴¹. Lyginant tų pačių veikėjų A ir B galios ir prievartos santykį, „galios santykyje B [tam tikru sąmoningumo lygmeniu] *renkasi*, kaip elgtis, o prievartos santykyje sprendimą priima [tik] A“⁴². Kitaip tariant, galios santykyje visuomet turi slypėti kontrolės dialektika, kad ir kaip asimetriškai būtų paskirstyti ištekliai. Anot A. Giddenso, „visos sankcijos, kad ir kokios represyvios ir plačios jos būtų, reikalauja tam tikro [savanoriško] tų, kurie jas patiria, sutikimo [*acquiescence*]“⁴³. „Susinaikinimas faktiškai yra visuomet atvira alternatyva – kraštutinis atsisakymas [paklusti], kuris galutinai ir visiškai atremia kito represyvią galią.“⁴⁴ Veikėjui A rezultatą pasiekus prievarta, dialektinė kontrolė, imanentiška galios santykiui, nustoja egzistuoti.

Tiesa, kaip pažymi sociologas Dennisas Wrongas, „dichotomija tarp konsensusą ir priespaudą akcentuojančių visuomenės teorijų, kaip ir tarp teisėto autoriteto ir valdymo prievarta, yra per griežta; abu [kontrolės tipai] yra naudojami tuo pačiu metu ir susipina tarpusavyje, sukurdami įvairias galios formas. Netgi pavienio individo motyvacija paklusti gali apimti prievartą ir pareigą, „baimę“ ir „meilę“ [tuo pačiu metu], o šių [komponentų] santykis ištisos populiacijos, pajungtos kažkieno valdžiai, mastu gali būti labai įvairus“⁴⁵.

---

deriniai gali sudaryti sąlygas jam primesti savo valią atitinkamoje situacijoje. Sociologinė autoriteto / valdžios sąvoka turi būti tikslesnė“ (Weber, p. 53). „Ji neapima *visų* galios <...> įgyvendinimo kitų asmenų atžvilgiu būdų. Autoritetas gali būti pagrįstas įvairiais motyvais paklusti, <...> [tačiau] bet kuri tikra valdžios / autoriteto forma apima bent minimaliai savanorišką paklusimą, t. y. suinteresuotumą paklusimui“ (Weber, p. 212).

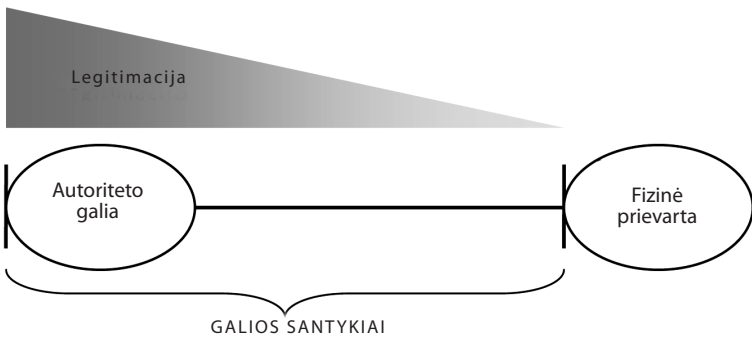
41 Arendt, p. 53.

42 Bachrach, Baratz, 1963, p. 636.

43 Giddens, 1984, p. 175.

44 Giddens, 1979, p. 149.

45 Wrong D. H., *Power: Its Forms, Bases, and Uses*, New Brunswick: Transaction Publishers, 2009 [1979], p. 122.

Pav. Galios santykių spektras

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Kitaip tariant, praktikoje aptinkami galios santykiai veikiausiai atitiks paveiksle vaizduojamo spektro vidurinę dalį tarp dviejų idealiųjų santykio tipų.

Išvados

Kaip atsispindi pirmoje straipsnio dalyje pateikiamoje taksonomijoje, galios sąvoka politikos moksle ir kituose socialiniuose moksluose yra viena iš labiausiai ginčijamų sąvokų, o jos reikšmė labiausiai priklauso nuo paradigminių rėmų, kurių laikosi tyrėjas, nurodydamas tam tikrą reiškinį kaip politinį (t. y. susijusį su galios santykiais). Būtent teorinių postulatų visuma nulemia ir kurios kitos socialinių mokslų sąvokos tampa pagrindinės apibrėžiant galią. Šiame straipsnyje aptartos galios sampratos – keturi galios veidai – skirtingu mastu akcentuoja tokias sąvokas kaip veiksmo intencionalumas ir autonomija, veikėjo interesas (interesų konfliktas arba konsensusas), įteisėjimas bei teisių ir pareigų institucionalizacija, objektyvus arba kuriamas (sąlyginis) subjektiškumas. Neįvertindamas šių „išsiskyrimo taškų“, politologas rizikuoja nesusikalbėti su savo kolegomis, ypač kitų socialinių mokslų disciplinų atstovais.

Nors ne visi politikos tyrinėtojai siekė teoriškai apibrėžti galios šaltinį, dauguma sutiktų, jog galia nėra tapati fizinei prievartai, nes remiasi daugiau ar mažiau savanorišku galios subjekto paklusimu, o ketvirtasis galios veidas, apie kurį kalbėjo M. Foucault, apskritai veikia tik laisvą subjektą. Taigi prievarta ir autoritetas (teisėta valdžia) gali sėkmingai būti konceptualūs „riboženkliai“ galiai apibrėžti, išreiškiantys atitinkamai galios praradimą ir galios maksimumą. Įteisinimo struktūros reikšmė galios santykių spektre tarp autoriteto ir prievartos proporcingai mažėja. Tai reiškia, jog autoritetu grįsta galia gali egzistuoti tik hierarchiškai organizuotoje socialinėje aplinkoje, o prievarta – ir ikisocialinėje būklėje (arba konkrečiu prievartos atveju esamos socialinės normos ir taisyklės nebeveikia). Šiame straipsnyje siūlomas galios apibrėžimas – artimiausias „antrajam galios veidui“ – skiriamuoju galios bruožu įvardija kontrolės dialektiką ir atmeta „niutonišką“, deterministinę galios suvokimą; vienakryptis fizinis veiksmas ir jo atoveiksmis netapatūs galiai socialiniuose santykiuose.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Arendt H., *On Violence*, New York: Harcourt, Brace & World, 1970.
- Bachrach P., Baratz M., „Two Faces of Power“, *American Political Science Review* 56 (4), 1962, p. 947–952.
- Bachrach P., Baratz M., „Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework“, *American Political Science Review* 57 (3), 1963, p. 632–642.
- Baldwin D., „Power and International Relations“, Carlsnaes W., Risse T., Simmons B. (eds.), *SAGE Handbook of International Relations*, London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2002, p. 177–191.
- Brown W., „Power after Foucault“, Dryzek J., Honig B., Phillips A. (eds.), *The Oxford Handbook of Political Theory*, New York: Oxford University Press, 2006, p. 65–84.
- Dahl R., „The Concept of Power“, *Behavioral Science* 2 (3), 1957, p. 201–215.
- Debnam G., „Nondecisions and Power: The Two Faces of Bachrach and Baratz“, *American Political Science Review* 69 (3), 1975, p. 889–899.
- Digester P., „The Fourth Face of Power“, *The Journal of Politics* 54 (4), 1992, p. 977–1007.

- Foucault M., *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*, Vilnius: Baltos lankos, 1998 [1975].
- Foucault M., *Seksualumo istorija*, Vilnius: Vaga, 1999 [1976].
- Foucault M., „The Subject and Power“, *Critical Inquiry* 8 (4), 1982, p. 777–795.
- Giddens A., *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1979.
- Giddens A., *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1984.
- Hay C., „Divided by a Common Language: Political Theory and the Concept of Power“, *Politics* 17 (1), 1997, p. 45–52.
- Hayward C. R., *De-Facing Power*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Haugaard M., „Power: A ‘Family Resemblance’ Concept“, *European Journal of Cultural Studies* 13 (4), 2010, p. 419–438.
- Horkheimer M., Adorno T., *Apšvietos dialektika*, Vilnius: Margi raštai, 2006 [1947].
- Isaac J., „Beyond the Three Faces of Power: A Realist Critique“, *Polity* 20 (1), 1987, p. 4–31.
- Lasswell H., Kaplan A., *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, New Haven: Yale University Press, 1950.
- Lovett F., „Power“, Goodin R., Pettit P., Pogge T. (eds.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2nd ed., Malden, Oxford: Blackwell Publishing, 2007 [1993], p. 709–718.
- Lukes S., *Power: A Radical View*, 2nd ed., Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005 [1974].
- Norkus Z., „Du galios veidrodžiai“, *Politologija* 1 (11), 1998, p. 103–116.
- Parsons T., „On the Concept of Political Power“, *Proceedings of the American Philosophical Society* 107 (3), 1963, p. 232–262.
- Polsby N., „How to Study Community Power: The Pluralist Alternative“, *The Journal of Politics* 22 (3), 1960, p. 474–484.
- Waltz K., *Theory of International Politics*, Reading [etc.]: Addison-Wesley, 1979.
- Weber M., *Economy and Society* (trans. & ed. G. Roth, C. Wittich), Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1978 [1922].
- Wrong D. H., *Power: Its Forms, Bases, and Uses*, New Brunswick: Transaction Publishers, 2009 [1979].

*SUMMARY**THE POWER DEBATE IN SOCIAL AND POLITICAL THEORY*

Power is one of the basic, but at the same time one of the most disputed concepts in political science, as well as other social sciences contiguous to it. The dispute over the meaning of power is best instantiated by the ongoing debate between political scientists and sociologists which started around 1960s – the so-called “faces of power debate”. Although different conceptions of arguably the same phenomenon where termed “faces of power” relatively recently by the scientists taking part in this debate, these conceptions have their roots in various paradigmatic social and political theories, and methodological traditions (Weberian comparative historical sociology, structural functionalism, critical theory and Gramscian neomarxism, structuration theory, Foucaultian post-structuralism, etc.). Therefore, the first task of this theoretical endeavour is to overview the faces-of-power literature in the context of the long-established social scientific traditions in order to trace the intellectual roots of the four faces. A strong case can be made for associating the first face of power with behaviourism, the second – with structural functionalism of Talcott Parsons and structurationism of Anthony Giddens, the third – with critical social theory and Gramscian neomarxism, whereas the fourth face of power is exclusively inspired by the works of Michel Foucault. At the end, a modest “taxonomy” of power is proposed with relative weight of social conflict / social consensus, subjectivity / objectivity of interests, and the source of power serving as axes for differentiation among different conceptions (faces).

The second section focuses on the conceptual limits of “power” and its discursive relation to “authority” and “coercion” (meaning “physical force”). Drawing on the theoretical insights of Talcott Parsons, Hannah Arendt and Anthony Giddens, authoritative power is associated with the full institutionalisation and legitimation of relations of autonomy and dependence between a position of authority and its subordinate; therefore, as an ideal type, authoritative power by definition involves voluntary acquiescence and faces virtually no opposition. In contrast, a relation (or rather an act) of coercion involves no active part of the subject (or rather object) over whom it is exercised. Along these lines, a strong argument can be made that physical coercion is not a form of power. It does not involve a minimum amount of dialectic of control associated with power relations. “Authority” and “coercion” are thus seen as conceptual markers, the former corresponding to the maximum of power and the latter – to a complete absence of power, which is replaced by a causal chain of sheer physical force and its consequence in a Newtonian sense.